Нохчийн Республикин дешаран а, 1илманан а министерство Пачхьалкхан бюджетни т1етоьхначу дешаран хьукмат
«Нохчийн Республикански Берийн-Кигирхойн Центр»

Хьаьжна

Ч1аг1йина

Методически кхеташонан гуламехь

Директор ГБУ ДО «РДЮЦ»

протокол № __1__

_____С.А.Мустафинова

«__30__» _____08_____ 2021 ш.

Омра «_13_» _09__ 2021ш № __38-п__

Т1еэцна

педагогически кхеташонан сацамца

Протокол № __8__

«_02_» _____09____ 2021 ш.

«Мотт а, фольклор а» ц1е йолу
т1етоьхна юкъарчу дешаран юкъаракхиоран
программа

Т1ехьажор: социале-гуманитарин
Программин т1ег1а: долоран

Берийн хан: 8– 12 шо

Кхочушъяран хан: 1 шо

Х1оттийнарг:
Аздамирова Хеди Имрановна
т1етоьхначу дешаран педагог
ГБУ ДО «РДЮЦ»

Соьлжа-Г1ала - 2021 ш

Программин чулацам

Дакъа 1. Программин коьрта аг1онаш билгалъяхаран комплекс

Программа кечъяран нормативийн бух

1.2.Программин т1ехьажор

1.3.Программин т1ег1а

1.4.Программин маь1налла.

1.5.Программин 1алашо.

1.6.Дешархойн категориш.

1.7.Программин барам а, кхочушъяран хенаш а.

1.8.Дешаран процесс вовшахтохаран кепаш. Занятийн раж.

1.9.Программа д1алацаран жам1ех дерг.

Дакъа 2. Программин чулацам

2.1. Дешаран-тематически план.

2.2. Дешаран-тематически планан чулацам.

Дакъа 3. Аттестацин кепаш а, маххадоран материалаш а.

Дакъа 4. Вовшахтохараллин-педагогически билламийн цхьаьнакхетар.

4.1.Программа кхочушъяран материально-технически хьелаш.

4.2.Программина кадраца кхачо яр.

4.3.Дешаран-методически хьелаш.

4.4.Календаран тематически план.

Дакъа 1. Программин коьрта аг1онаш билгалъяхаран комплекс

1.1. Программа кечъяран нормативийн бух:

- «Россин Федерацехь дешарх» долу Федеральни низам № 273-ФЗ 29.12.2012ш.;
- 09.11.2018 N 196 (ред. 05.09.2019) т1еэцна Россин Серлонан министерствон "Т1етоьхначу юкъарчу дешаран программашца болх вовшахтохарх а, кхочушбарх а Низам ч1аг1дарх» омра.
- Санитарно-эпидемиологически бакъонаш а, нормативаш а СанПиН 2.4.4.3172-14 (Регистраци йина Россин Минюстехь 2014-чу шеран 20-чу августехь N 33660);
- 18.11.2015 № 09-3242 кечдина «Хьехамийн т1ехьажорах» долу РФ-н дешаран а, 1илманан а министерствон Кехат (цуьнца цхьаьна Т1етоьхна йолу юкъаракхиоран программаш х1итторах методически хьехамаш);
- «Нохчийн пачхьалкхан дешарх» долу Нохчийн пачхьалкхан низам 30.10.2014. № 37-РЗ)
- Т1етоьхначу юкъарчу дешаран программин положени. «Нохчийн Республикански берийн-кегирхойн центр».

1.2. Программин т1ехьажор.

«Мотт а, этнокультура а» ц1е йолу т1етоьхначу юкъарчу дешаран юкъаракхиоран исбаьхьаллин т1ехьажор долу программа кечйина ю кегийчу а, юккъерчу а хенийн школехь доьшучу берашна меттан хазна а, нохчийн г1иллакхаш, культура йовзийтарна.

1.3. Программин т1ег1а – долоран.

«Мотт а, фольклор а» программин долоран т1ег1а ц1е йолу юкъарчу дешаран юкъаракхиоран программаш нохчийн маттахь кхочушъярна кечамбаран курс ю.

1.4. Программин маь1налла.

Программа маь1налле хилар юкъаралла кхиаран кхазамана муьрехь берийн а, дай-нанойн а лехамашна жоп луш хилар ду: соцаиле ладаме долу хаарш а луш, комплексан цхьанатоьхна 1аморан, кхиоран, кхетош-кхиоран т1е1аткъам бо цо.

Этнокультурни дешар шеца педогогикин доккха маь1на долуш ду дешархой шайн къоман башхалла евзаш, кхечаьрца тарлуш, къаьмнашна юкъара з1енаш юзуш, цхьана а къоман векалшца дар-дацар доцуш кхиорехь.

Иштта чу дешаро шен къоман синхьежаман мехаллашкахула кхечу къаьмнийн мехаллаш йовза 1амабо дешархой. Цхьана аг1ор цо аьтто ло тайп-тайпана г1иллакхаш долчу къамнийн векалшца уьйраш таса, вукху аг1ор – шен къоман шатайпаналла ларъян аьтто ло.

Культурех д1ахадон йиш йоцу дакъа ду ненан мотт, цуьнна уггаре а доккха а, ладаме а дакъа. Къоман культура шен ненан маттехула, г1иллакхашкахула, ламасташкахула, хелхарехула, музыкехула, суртдирран говзаллехула, куьйга-говзаллин исбаьхьаллехула гайта еза, х1унда аьлча, ненан мотт ца хууш, шен къоман культура кхиалур яц.

1.5. Программин 1алашо.

1алашо: нохчийн мотт а, литература а йовзуьйтуш, цаьрга безам кхоллар, Даймахке, цуьнан культуре ларам а, безам а хила 1амор.

Курсан декхарш:

1аморан:

- ненан матте дешархойн безам кхоллар;

- нохчийн меттан грамматика йовзаран хаарш далар а, литературин мотт бовза 1амор а;
- Нохчийн мотт 1аморехь дешархойн шаьш болх бан догдаийтар;
- Ненан мотт 1амон бахьанаш дукха хилар довзийтар;
- Кхолларрала кхиор а, лексикин барам лакхабаккхар а;
- Нохчийн литературни маттах долу хаарш далар.

Кхетош-кхиоран:

- Киншка лелоран кульура кхиор;
- Дешархойн тайп-тайпанчу декъашкахь х1ума довза лаам кхоллар, ойлаяран культура кхиор.

Кхиоран:

- Х1уманна дуьхе кхуьуш хилар кхиор;
- Дешархошна талламан белхаш бар марздар;
- Тайп-тайпанчу дошамашца болх бан 1амор.

1.6. Дешархойн категориш:

Программа лерина ю школан кегийчу а, юккъерчу а хенийн дешархошна (8 – 12 шо)

Бер тобане д1аэцар кхочушдо беран лаамаца а, дас-нанас (бакъо йолчу верасаша) дехаран кехат чудаларца а.

1.7. Программин барам а, кхочушъяран хенаш а.

Программа кхочушъяран хан – 1 шо.

Программин барам – 144 сахьт.

1.8. Дешаран процесс вовшахтохаран кепаш.

Программин лехамашкахь 1аморан занятиш тайп-тайпанчу кепашкахь д1аяхьар ду:

- къамелаш;
-практически занятиш;
- теоретически занятиш;

Дешаран процесс вовшахтоьхна ю теорин а, практикин а занятиш хийцаяларца. Дешар д1адахьаран коьрта кеп практически занятиш вовшахтохар ю.

Занятиш д1ахьо тайп-тайпана хенаш йолчу тобанашкахь.

Занятийн раж:

Дешаран 1 шо – к1иранах шозза шишша сахьт.

Занятийн хенан барам – 45 минот, 10 минот юкъсто а йолуш.

1.9. Программа д1алацаран жам1ех дерг.

Дешаран 1 шо д1адаьлча, дешархошна хуур ду:

- Дешаран предмете санна безам кхоллалур бу ненан матте;
- Нохчийн меттан грамматикин баххаш хуур ду, литературин мотт бохург х1ун ду а, цуьнан маь1на а девзар ду;
- Ненан мотт 1амош кхид1а шаьш къахьега хаарш хир ду;
- Ненан мотт а, халкъан кхолларалла а 1амон а, лексика шоръян а коьрта бахьанаш девзар ду;
- Нохчийн литературни маттах хаарш к1арглур ду.

Хуур ду:

х1уманна сихха дуьхе кхиа;

талламан белхаш бан;

- Тайп-тайпанчу дошамех пайдаэца;

Дакъа 2. Программин чулацам

2.1. Дешаран-тематически план

№	Дакъойн а, теманийн а ц1ерш	Дерриге а сахьташ	Цу юкъахь		
			Теори	Практика	
1.	Абат.Элпаш а, аьзнаш а Нохчийн халкъан барта кхолларалла	2	1	1	
2.	Маршалла. Диалог. Довзар	2	1	1	
3.	Г1иллакхе дешнаш. Кицанаш	2	1	1	
4.	Ц1ерметдош. Х1етал-металш	2	1	1	
5.	Ц1ердешнийн классийн гайтам.	2	1	1	
6.	Кхолларалли урок. Фразеологизмаш, кицанаш, х1етал-металш.	2	1	1	
7.	«Дешнаш сехьадахар»	2	1	1	
8.	«Х1уманийн билгало гойту дешнаш».	2		2	
9.	«Дийцаран а, хаттаран а, айдаран а предложенеш».	2		2	
10.	«Г1алийн, яртийн, у рамийн, хин ц1ерашкахь доккха элп»	2		2	
Халкъан туьйранаш					
1	Ден весет	2		2	
2	Ша цхьалха лела к1ант	2		2	
3	Дог майрачу Бексолтех, мара боцчу Акех туьйра.	2		2	
4	Дашо к1ужал йолу йиший, ваший.	2		2	
Нохчийн халкъан легендаш					
1	Зуьнан ойланаш.	2		2	

2	Къоьзуна 1ам.	2		2	
3	Виран ши лерг муха дахделла. Дуьненан бала. Шайт1анан рицкъа а, х1усам а.	2		2	
4	Догц1еналла. Зуьнан хьехар. Юьхь1аьржа х1оьттинчу йо1ах хилла т1улг.	2		2	
	Ц1ердешнийн дожарш	4	2	2	
1.	Доьзал. Гергара нах. Сатира а, забар а.	2	1	1	
2.	Даймохк. Даймахках лаьцна аларш а, кицанаш а	2	1	1	
3.	К1иранан денош. Беттанаш. Дийнатех лаьцна туьйранаш.	4	2	2	
4.	Халкъан тидамаш.	2		2	
5.	Хенах1оттам. Шеран хенаш. Шира дийцарш	2	1	1	
6.	Дагардар. Наьрт-эрстхойх дийцарш.	2		2	
7.	Ахча дагардар. Сахьт. Халкъан тидамаш	2	1	1	
8.	Куц. Адаман амал. Адаман амалх лаьцна кицанаш а, аларш а.	2	1	1	
1ар-дахарх туьйранаш					
1.	Къечу стагах хилла паччахь. Элан йо1.	2		2	
2.	Десте. Къу.	2		2	
3.	Нийса кхиэл. Паччахьан дош.	2		2	
4.	Хьекъал долу къу. Бекхам.	2		2	
5.	Воккха стаг. Х1ума хуучу стеган кхиэл. Теш.	2		2	
6.	Тешаме доттаг1алла.	2		2	
Мифаш					
1.	Борз. Берзан даймохк. Дуьнен т1е боккха бала муха боьссира.	2		2	
2.	Акхаройн дай. Акхаройн 1у. Турс. Пхьармат.	2		2	
3.	Г1амашкин Аьлда. Бардал 1аьза. Г1ам. Хьуьнан йо1. Хьуьнан йо1ан сардамаш.	2		2	

4.	Адам-йилбаз. Алмазан сардам. Алмазо к1еж тесина меттиг.	2		2	
	Къинхьегаман эшарш	2		2	
Нохчийн халкъан новеллаш					
1.	Ненан хьехар. «Ткъа со муха к1ант хета шуна?». Ден весет.	4		4	
2.	Боьхна сатийсам. Нийса кхиэл. Хьекъале х1усамнана.	2		2	
	1адатийн поэзи	2		2	
Дийнатех лаьцна туьйранаш					
1.	Цхьогал. Лулахой.	2		2	
2.	Кхогаза-гуьзалг. Цхьогаллий, къиггий. Тешнабехк.	2		2	
3.	1ай ча д1а х1унда юьжу. Барзан хилла тешнабехк.	2		2	
4.	Зуй, пхьагаллий. Акха котам.	2		2	
5.	Воккха стаг а, ч1ег1ардиг а. Лайла-къедара буьйса.	2		2	
6.	Хьеделла б1аьрхиш	6		6	
Нохчийн халкъан преданеш					
1.	Бакъболу доттаг1ий. Хьекъал долу зуда.	4		4	
2.	Къиза 1адат. Оьздангалла. Къонахалла. Не1.	4		4	
3.	Доттаг1ий. Ладуг1уш йолу зуда. Мискачу нахана г1о. Дина дика довр дац.	4		4	
4.	Нохь-пайхамаран т1аьхье.	2		2	
Новеллаш, забаре дийцарш					
1.	Лулахой.Валарна кхеравелларг.	4		4	
2.	Аптека чохь. Хьаша.	4		4	
3.	Хьешо ларийна буьйса. Хьошалг1ахь.	2		2	
Байташ					
1.	«Ненан мотт» Арсанукаев Шайхи.	2		2	
2.	«Даймохк» Мамакаев 1аьрби	2		2	
3.	«Нохчийн мотт» Арсанукаев	2		2	

	Шайхи.				
Дийцарш					
1.	«Олхазар»	4		4	
2.	«Олдам»	4		4	
3.	Жам1даран заняти	2		2	
Дерриге а:		144	15	129	

2.2. Дешаран-тематически планан чулацам

1. **Тема:** Абат. Элпаш а, аьзнаш а. Нохчийн халкъан барта кхолларалла.
Теори: Нохчийн абатах дийцар. Абат йовзийтар. Дешаран керлачу шарна декхарш.
Практика: Шалха мукъа а, мукъазчу а элпашца дешнаш х1иттадо. Йоьшу. Дошаман болх бо. Нохчийн халкъан барта кхолларалица гергарло тосу.

2. Тема: Маршалла хаттар. Диалог. Довзар.
Теори: Ненан маттахь вовшашка маршалла а, хьал-де а хатта 1ема.
Практика: Диалогаш х1иттайо. Маршалла хатта деза хьелаш кхуллу. Дошаман болх бо.

3.Тема: Г1иллакхе дешнаш. Кицанаш.
Теори: Г1иллакхе дешнаш. Нохчийн г1иллакхийн башхаллаш.
Практика: Дошаман болх бо. Предложениш х1иттайо. Нохчийн кицанаш а, аларш а довзуьйту.

4.Тема: Ц1ерметдош. Х1етал-металш.
Теори: Ц1ерметдош довзуьйту. Ц1ерметдешнаш: 1-ра юьхь, 2-г1а юьхь, 3-г1а юьхь.
Практика: Дошаман болх бо. Х1еталш-металш даладо.

5. Тема: Ц1ердешнийн классийн гайтам.
Теори: Ц1ердош. Классан гайтам.
Практика: Дошаман болх бо. (к1ант ву, йо1 ю, нах бу, адамаш ду).

6. Тема: Кхолларалин урок. Фразеологизмаш, кицанаш, х1етал-металш.
Теори: Халкъан барта кхолларалла. Къамел. Фразеологизмаша къамел кхиарна мел г1о до.
Практика: Халкъан барта кхолларалера масалш даладо. Спектаклийн кийсакаш ялайо. Дошаман болх бо.

Халкъан туьйранаш.

7. **Тема:** Халкъан туьйранаш. «Ден весет».
Практика: Барта а йозанан а диалог. Дошаман болх бо. Нохчийн туьйранийн дуьне. Туьйранийн тайпанаш.

8. Тема: «Ша цхьалха лела к1ант».
Практика: Туьйра доьшу.
9. Тема: «Дог майрачу Бексолтех, мара боцчу Акех туьйра».

Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

10. Тема: «Дашо к1ужал йолу йиший, ваший»
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

Нохчийн халкъан легендаш

11: Тема: «Зуьнан ойланаш»
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

12. Тема: «Къоьзуна 1ам»
Практика: Дошаман болх бо. Легенда йоьшу. Анализ йоккха.

13. Тема: «Виран ши лерг муха дахадаьлла» Дуьнен бала. Шайт1анан рицкъа а, х1усам а.
Практика: Дошаман болх бо. Легендаш йоьшу. Анализ йоккха.

14. Тема: Догц1еналла. Зуьнан хьехар. Юьхь1аьржа х1оьттинчу йо1ах хилла т1улг.
Практика: Дошаман болх бо. Легендаш йоьшу. Анализ йоккха.

15. Тема: Ц1ердешнийн дожарш
Теория: Ц1ердешнийн дожарш довзийта.
Практика: Ц1ердешнийн дожарш лега 1амдо.

16.Тема: Доьзал. Гергара нах. Сатира а, забар а.
Теори: Гергарлонийн уьйраш. Нохчийн г1иллакхехь доьзалан декъашхойн меттиг. Сатирах а, забарех лаьцна дуьйцу.
Практика: Доьзалх лаьцна жима дийцар яздо. Доьзалан декъашхойх дуьйцу. Дошаман болх бо. Сатирах а, забарех лаьцна йоьшу.

17.Тема: Даймохк. Даймахках лаьцна аларш, кицанаш а.
Теори: Даймохк бохучу дашах кхетам балар. Вайн Даймохк – Нохчийчоь.
Практика: Даймахках лаьцначу кицанашца болх бо.

18.Тема: К1иранан деношш. Беттанаш. Дийнатех лаьцна туьйранаш.
Теори: К1иранан денойн ц1ерш. Нохчийн маттахь беттанийн ц1ерш.
Практика: Дошаман болх бо. Дийнатех лаьцна туьра доьшу.

19.Тема: Халкъан тидамаш
Практика: Халкъан тидамашех лаьцца дуьйцу, деша а доьшу.

20. Тема: Хенах1оттам. Шеран хенаш. Шира дийцарш.
Теори: Нохчийн маттахь шеран хенийн ц1ерш. 1аламан хиламаш.
Практика: Шира дийцарш. Дошаман болх бо.

21. Тема: Дагардар. Наьрт-эрстхойх дийцарш.
Теори: Терахьдешнаш. Рог1аллин а, масаллин а терахьдешнаш.
Практика: Нохчийн маттахь дагардо. Дошаман болх бо. Наьрт-эрстхойх лаьцна дийцарш доьшу.

22. Тема: Ахча дагардар. Сахьт. Халкъан тидамаш.
Теори: Ахча дагардар. Сахьташкахь, миноташкахь, секонташкахь хан йийца 1ема.

Практика: Диалогаш х1иттайо. Мелла а дукха терахьдешнаш лелон йиш йолу хьелаш кхуллу. Халкъан тидамийн масалш даладо.

23. Тема: Куц. Адаман амал. Адамийн амалех лаьцна кицанаш а, аларш а.
Теори: Адаман амал а, куц а билгалден синонимаш ялайо.
Практика: Дошаман болх бо. Предложениш х1иттайо. Адаман амалш юьйцуш долу кицанаш а, аларш а даладо масална.

1ар-дахарх туьйранаш.

24. Тема: Къечу стагах хилла паччахь. Элан йо1.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

25. Тема: Дестe. Къу.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

26. Тема: Нийса кхиэл. Паччахьан дош.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

27. Тема: Хьекъал долу къу. Бекхам.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

28. Тема: Воккха стаг. Х1ума хуучу стеган кхиэл. Теш.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

29. Тема: Тешаме доттаг1алла.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйра доьшу. Анализ йоккха.

Мифаш.

24. Тема: Борз. Берзан даймохк. Дуьнен т1е боккха бала муха боьссира.
Практика: Дошаман болх бо. Мифаш йоьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Акхаройн дай. Акхаройн 1у.
Турс. Пхьармат.
Практика: Дошаман болх бо. Мифаш йоьшу. Анализ йоккха.
24. Тема: Г1амашкин Аьлда. Бардал 1аьза. Г1ам. Хьуьнан йо1. Хьуьнан йо1ан сардамаш.
Практика: Дошаман болх бо. Мифаш йоьшу. Анализ йоккха.
24. Тема: Адам-йилбаз. Алмазан сардам. Алмазо к1еж тесина меттиг.
Практика: Дошаман болх бо. Мифаш йоьшу. Анализ йоккха.
24. Тема: Къинхьегаман эшарш.
Практика: Киншкан т1ехь болх бо. Йовзуьйта къинхьегаман эшарш.

Нохчийн халкъан новеллаш

24. Тема: Ненан хьехар. «Ткъа со муха к1ант хета шуна?». Ден весет.
Практика: Дошаман болх бо. Новеллаш йоьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Боьхна сатийсам. Нийса кхиэл. Хьекъале х1усамнана.
Практика: Дошаман болх бо. Новеллаш йоьшу. Анализ йоккха.
24. Тема: 1адатийн поэзи
Практика: Йовзуьйта 1адатийн поэзи.

Дийнатех лаьцна туьйранаш

24. Тема: Цхьогал. Лулахой.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйранаш доьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Кхогаза-гуьзалг. Цхьогаллий, къиггий. Тешнабехк.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйранаш доьшу. Анализ йоккха.
24. Тема: 1ай ча д1а х1унда юьжу. Барзан хилла тешнабехк.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйранаш доьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Зуй, пхьагаллий. Акха котам.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйранаш доьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Воккха стаг а, ч1ег1ардиг а. Лайла-къедара буьйса.
Практика: Дошаман болх бо. Туьйранаш доьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Хьеделла б1аьрхиш.
Практика: Дошаман болх бо. Дийцар доьшу. Анализ йоккха.

Нохчийн халкъан преданеш

24. Тема: Бакъболу доттаг1ий. Хьекъал долу зуда.
Практика: Дошаман болх бо. Нохчийн халкъан преданеш йоьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Къиза 1адат. Оьздангалла. Къонахалла. Не1.
Практика: Дошаман болх бо. Нохчийн халкъан преданеш йоьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Доттаг1ий. Ладуг1уш йолу зуда. Мискачу нахана г1о. Дина дика довр дац.
Практика: Дошаман болх бо. Нохчийн халкъан преданеш йоьшу. Анализ йоккха.

24. Тема: Нохь-пайхамаран т1аьхье.
Практика: Дошаман болх бо. Нохчийн халкъан преданеш йоьшу. Анализ йоккха.

Новеллаш, забаре дийцарш

24. Тема: Лулахой.Валарна кхеравелларг.
Практика: Йовзийта новеллаш. Забаре дийцарш т1ехь кийсикш х1иттайо.

24. Тема: Аптека чохь. Хьаша.
Практика: Йовзийта новеллаш. Забаре дийцарш т1ехь кийсикш х1иттайо.

24. Тема: Хьешо ларийна буьйса. Хьошалг1ахь.
Практика: Йовзийта новеллаш. Забаре дийцарш т1ехь кийсикш х1иттайо.

Байташ

24. Тема: «Ненан мотт» Арсанукаев Шайхи.
Практика: Нийса йешар байта. Ц1ахь дагахь 1ама йо.
24. Тема: «Даймохк» Мамакаев 1аьрби
Практика: Нийса йешар байта. Ц1ахь дагахь 1ама йо
24. Тема: «Нохчийн мотт» Арсанукаев Шайхи.
Практика: Нийса йешар байта. Ц1ахь дагахь 1ама йо

Дийцарш

24. Тема: «Олхазар»
Практика: Дийцар нийса дешар. Анализ йаккхар.
24. Тема: Олдам
Практика: Дийцар нийса дешар. Анализ йаккхар.

18. Тема: Жам1даран т1едакхкарш.
Практика: Тесташ. Дерзоран къамел.

Дакъа 3. Аттестацин кепаш а, маххадоран материалаш а.

Кху программин тергам баран х1ара лехамаш бу:

- Долоран тергам (къамел) – сентябрь;
- Хаарийн каррачу хенан тергам (теори) – каррачу хенан темина;
- Жам1ан тергам (аттестаци) – программица дешар чекхдаьлча.

1амор а, кхетош-кхиор а мел пайде хилла талларан некъаш а, кепаш а:

<u>некъаш:</u>

- Къоман культурин баххаш довзарх долу хаарш хилар;
- Нохчийн мотт карабирзина хилар;

Программа кхочушйича хила дезачу жам1ийн мах хадоран критериш.

Хила дезачу жам1ийн буха т1ехь х1оттийна мах хадоран т1ег1а ду (1 т1ера 3 балла т1екхаччалц), иза цхьаьнадог1у программа д1алаьцна хиларан т1ег1анашца. Дешаран шо чекхдаьлча, педагога билгалдо дешархоша программа д1алаьцна хиларан т1ег1а, таблици чохь д1аяздо ц жам1аш, 1аморан, кхиаран, кхетош-кхиоран динамика гуш хуьлу т1аккха.

1. **Лахара т1ег1а.** Дешархоша гойту дешаран а, довзаран а хьелашца бала к1еззиг кхачар. Нохчийн матте шовкъ а лахара ю.

Дешархочун амалан сизаш. Дешархочун к1еззиг бала кхочу нохчийн къоман г1иллакхашца.

2. Юкъара (магош долу) т1ег1а.

Дешархоша гойту дешаран а, довзаран а хьелашца мелла а алсам бала кхочуш хилар. Нохчийн культурица а, маттаца а шовкъ хилар а хаало.

Дешархочун амалан сизаш. Дешархо атта хьасене волу нахаца. Занятишка а дог дог1уш лела, амма халкъан кхолларалли цхьаьнакхетарш вовшахтухучу хенахь жигаралла ца гойту.

3.Лакхара т1ег1а.

Дешархоша гойту дешаран а, довзаран а хьелашца кхачам боллуш бала кхочуш хилар. Нохчийн культурица а, маттаца а шовкъ а, марзо а, гуш хуьлу. Тайп-тайпанчу цхьанакхетаршкахь дакъалоцу. Дешаран программа ерриге а д1алаьцна.

Дешархочун амалан сизаш. Дешархо атта хьасене волу нахаца. Занятишка а дог дог1уш лела, халкъан кхолларалли цхьаьнакхетарш вовшахтухучу хенахь жигаралла гойту.

Дакъа 4. Вовшахтохараллин-педагогически билламийн цхьаьнакхетар.

4.1. Программа кхочушъяран материально-технически хьелаш.

Дешаран процесс кхачо йоллуш д1ахьархьамма кхузаман лехамашна жоп луш йолу кабинет тоьуш ю. Кабинета чохь хила тарло 1аморан технически г1ирсаш: у, компьютер, проектор, интерактивни у.

4.2. Программина кадраца кхачо яр.

Программа т1етоьхначу дешаран цхьана педагога кхочушъян йиш йолуш ю, нагахь санна и т1етоьхначу дешаран юкъара1аморан кху программина оьшучу говзаллина дешна ялахь.

4.3. Дешаран-методически хьелаш

Х1оттийнчу 1алашоне кхачархьамма а, предметан т1едахкарш кхочушдархьамма а 1аморан х1ара некъаш леладо:

- дешнийн (дийцар, къамел, кхетор);
- гайтаман (тергам, демонстраци);
- практически (кхолларалли упражнениш).

Нохчийн мотт хьоьхучу хьехархочун карахь ю занятиш д1аяхьаран тайп-тайпана кепаш: ловзарш, къамелаш, талламан белхаш (киншкаш, музейш, экспедициш), цхьанакхетарш, дискуссиш, репетициш, къовсадаларш, парг1ат къамел дар. Кепийн тайп-тайпаналло хьехархочунна г1о до коьртачу мехаллаш т1е тидам бахийта, ткъа иштта дешархочунна ша вовза а, ша кху дуьненан цхьа исбаьхьа дакъа дуй хаа а.

Программа д1алацаран тергам барна белхан х1ара кепаш лелайо:

- хаттарш, тестировани;
- тергам бар, догдаийтар;
- анализ, ша-шен анализ, дустар;
- кхолларалли т1едахкарш а, упражнениш а.

Педагогана оьшу литература:

1. П.Х. Акиева «Историн хийцамийн амалехь вайнехан культура х1ёотар а, кхиар а»
2. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. Дешаран пособи. Хьалхара дакъа. Джамбеков О.А Грозный, 2012 ш.
3. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. Дешаран пособи. Шолг1а дакъа. Джамбеков О.А Грозный, 2012 ш.
4. Тапча ца оьшу. Забарш, анекдоташ, новеллаш, кицанаш, хьехамаш. Нунуев Сайд-Хьамзат, Москва, 1997ш.

Дешархошна литература:

1. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. Дешаран пособи. Хьалхара дакъа. Джамбеков О.А Грозный, 2012 ш.

1. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. Дешаран пособи. Шолг1а дакъа. О.А Грозный, 2012 ш.

2. Тапча ца оьшу. Забарш, анекдоташ, новеллаш, кицанаш, хьехамаш. Нунуев Сайд-Хьамзат Москва, 1997ш.

Интернет ресурсаш:

1. http://www.trizland.ru/
2. https://Rorain.ru/triz/
3. http://www.altshuller.ru/triz/
4. http://allforchildren.ru/rebus/

4.4.Календаран тематически план

№ п/п	Бутт	Терахь	Заняти д1аяхьаран хан	Занятин кеп	Сахьтийн барам	Занятин тема	Д1ахьошйолу меттиг	Тергам баран кеп
1	Сентябрь	16	13.00-14.40	Комб.	2	Абат.Элпаш а, аьзнаш а. Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
2	Сентябрь	17	13.00-14.40	Комб.	2	Маршалла. Диалог. Довзар	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
3	Сентябрь	23	13.00-14.40	Комб.	2	Г1иллакхе дешнаш. Кицанаш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
4	Сентябрь	24	13.00-14.40	Комб.	2	Ц1ерметдош. Х1етал-металш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
5	Сентябрь	30	13.00-14.40	Комб.	2	Ц1ердешнийн классийн гайтам.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
6	Октябрь	1	13.00-14.40	Комб.	2	Кхолларалин урок. Фразеологизмаш, кицанаш, х1етал-металш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
7	Октябрь	7	13.00-14.40	Комб.	2	«Дешнаш сехьадахар»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
8	Октябрь	8	13.00-14.40	Комб.	2	«Х1уманийн билгало гойту дешнаш».	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
9	Октябрь	14	13.00-14.40	Комб.	2	«Дийцарана, хаттаран	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	

						а, айдаран а предложен еш».		
10	Октябрь	15	13.00-14.40	Комб.	2	«Г1алийн, яртийн, у рамийн, хин ц1ерашках ь доккха элп»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
11	Октябрь	21	13.00-14.40	Комб.	2	Ден весет	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
12	Октябрь	22	13.00-14.40	Комб.	2	Ша цхьалха лела к1ант	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
13	Октябрь	28	13.00-14.40	Комб.	2	Дог майрачу Бексолтех, мара боцчу Акех туьйра.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
14	Октябрь	29	13.00-14.40	Комб.		Дашо к1ужал йолу йиший, ваший.		
15	Ноябрь	4	13.00-14.40	Комб.	2	Зуьнан ойланаш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
16	Ноябрь	5	13.00-14.40	Комб.	2	Къоьзуна 1ам.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
17	Ноябрь	11	13.00-14.40	Комб.	2	Виран ши лерг муха дахделла. Дуьненан бала. Шайт1анан рицкъа а, х1усам а.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
18	Ноябрь	12	13.00-14.40	Комб.	2	Догц1енал ла. Зуьнан хьехар. Юьхь1аьр жа х1оьттинчу	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	

						йо1ах хилла т1улг.		
19	Ноябрь	18	13.00-14.40	Комб.	2	Ц1ердешни йн дожарш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
20	Ноябрь	19	13.00-14.40	Комб.	2	Ц1ердешни йн дожарш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
21	Ноябрь	25	13.00-14.40	Комб.	2	Доьзал. Гергара нах. Сатира а, забар а.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
22	Ноябрь	26	13.00-14.40	Комб.	2	Даймохк. Даймахках лаьцна аларш а, кицанаш а.		
23	Декабрь	2	13.00-14.40	Комб.	2	К1иранан денош. Беттанаш. Дийнатех лаьцна туьйранаш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
24	Декабрь	3	13.00-14.40	Комб.	2	К1иранан денош. Беттанаш. Дийнатех лаьцна туьйранаш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
25	Декабрь	9	13.00-14.40	Комб.	2	Халкъан тидамаш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
26	Декабрь	10	13.00-14.40	Комб.	2	Хенах1отта м. Шеран хенаш. Шира дийцарш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
27	Декабрь	16	13.00-14.40	Комб.	2	Дагардар. Наьрт-эрстхойх дийцарш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
28	Декабрь	17	13.00-14.40	Комб.	2	Ахча дагардар. Сахьт. Халкъан тидамаш		
29	Декабрь	23	13.00-14.40	Комб.	2	Куц. Адаман амал.		

						Адаман амалх лаьцна кицанаш а, аларш а.		
30	Декабрь	24	13.00-14.40	Комб.	2	Къечу стагах хилла паччахь. Элан йо1.		
31	Декабрь	30	13.00-14.40	Комб.	2	Десте. Къу.		
32	Декабрь	31	13.00-14.40	Комб.	2	Нийса кхиэл. Паччахьан дош.		
33	Январь	13	13.00-14.40	Комб.	2	Хьекъал долу къу. Бекхам.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
34	Январь	14	13.00-14.40	Комб.	2	Воккха стаг. Х1ума хуучу стеган кхиэл. Теш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
35	Январь	20	13.00-14.40	Комб.	2	Тешаме доттаг1алл а.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
36	Январь	21	13.00-14.40	Комб.	2	Борз. Берзан даймохк. Дуьнен т1е боккха бала муха боьссира.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
37	Январь	27	13.00-14.40	Комб.	2	Акхаройн дай. Акхаройн 1у. Турс. Пхьармат.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
38	Январь	28	13.00-14.40	Комб.	2	Г1амашкин Аьлда. Бардал 1аьза. Г1ам. Хьуьнан йо1. Хьуьнан	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	

						йо1ан сардамаш.		
39	Февраль	3	13.00-14.40	Комб.	2	Адам-йилбаз. Алмазан сардам. Алмазо к1еж тесина меттиг.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
40	Февраль	4	13.00-14.40	Комб.	2	Къинхьега ман эшарш.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
41	Февраль	10	13.00-14.40	Комб.	2	Ненан хьехар. «Ткъа со муха к1ант хета шуна?». Ден весет.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
42	Февраль	11	13.00-14.40	Комб.	2	Ненан хьехар. «Ткъа со муха к1ант хета шуна?». Ден весет.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
43	Февраль	17	13.00-14.40	Комб.	2	Боьхна сатийсам. Нийса кхиэл. Хьекъале х1усамнана.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
44	Февраль	18	13.00-14.40	Комб.	2	1адатийн поэзи.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
45	Февраль	24	13.00-14.40	Комб.	2	Цхьогал. Лулахой.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
46	Февраль	25	13.00-14.40	Комб.	2	Кхогаза-гуьзалг. Цхьогалли й, къигтий. Тешнабехк	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
47	Март	3	13.00-14.40	Комб.	2	1ай ча д1а х1унда юьжу. Барзан хилла	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	

						тешнабехк.		
48	Март	4	13.00-14.40	Комб.	2	Зуй, пхьагаллий. Акха котам.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
49	Март	10	13.00-14.40	Комб.	2	Воккха стаг а, ч1ег1ардига. Лайла-къедара буьйса.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
50	Март	11	13.00-14.40	Комб.	2	Хьеделла б1аьрхиш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
51	Март	17	13.00-14.40	Комб.	2	Хьеделла б1аьрхиш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
52	Март	18	13.00-14.40	Комб.	2	Хьеделла б1аьрхиш	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
53	Март	24	13.00-14.40	Комб.	2	Бакъболу доттаг1ий. Хьекъал долу зуда.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
54	Март	25	13.00-14.40	Комб.	2	Бакъболу доттаг1ий. Хьекъал долу зуда.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
55	Март	31	13.00-14.40	Комб.	2	Къиза 1адат. Оьздангалла. Къонахалла. Не1.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
56	Апрель	1	13.00-14.40	Комб.	2	Къиза 1адат. Оьздангалла. Къонахалла. Не1.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
57	Апрель	7	13.00-14.40	Комб.	2	Доттаг1ий. Ладуг1уш йолу зуда. Мискачу нахана г1о. Дина дика довр дац.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
58	Апрель	8	13.00-14.40	Комб.	2	Доттаг1ий. Ладуг1уш йолу зуда. Мискачу	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	

						нахана г1о. Дина дика довр дац.		
59	Апрель	14	13.00-14.40	Комб.	2	Нохь-пайхамара н т1аьхье.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
60	Апрель	15	13.00-14.40	Комб.	2	Лулахой.В аларна кхеравелла рг	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
61	Апрель	21	13.00-14.40	Комб.	2	Лулахой.В аларна кхеравелла рг	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
62	Апрель	22	13.00-14.40	Комб.	2	Аптека чохь. Хьаша.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
63	Апрель	28	13.00-14.40	Комб.	2	Аптека чохь. Хьаша.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
64	Апрель	29	13.00-14.40	Комб.	2	Хьешо ларийна буьйса. Хьошалг1а хь.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
65	Май	5	13.00-14.40	Комб.	2	«Ненан мотт» Арсанукае в Шайхи.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
66	Май	6	13.00-14.40	Комб.	2	«Даймохк» Мамакаев 1аьрби	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
67	Май	12	13.00-14.40	Комб.	2	«Нохчийн мотт» Арсанукае в Шайхи.	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
68	Май	13	13.00-14.40	Комб.	2	«Олхазар»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
69	Май	19	13.00-14.40	Комб.	2	«Олхазар»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
70	Май	20	13.00-14.40	Комб.	2	«Олдам»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
71	Май	26	13.00-14.40	Комб.	2	«Олдам»	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	
72	Май	27	13.00-14.40	Комб.	2	Жам1даран заняти	ПБУ Т1Д «НРБКЦ»	